

УДК 343.98

РЕАЛІЗАЦІЯ СУДОВИМ ЕКСПЕРТОМ ПРАВА НА ІНІЦІАТИВУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Дмитро ЩЕРБАНЮК,
аспірант

Харківського національного університету внутрішніх справ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто питання щодо місця права на експертну ініціативу в системі прав та обов'язків судового експерта в кримінальному провадженні. Підкреслено, що реалізація зазначеного права можлива за допомогою інших його прав, зокрема знайомитися з матеріалами справи, заявляти клопотання, бути присутнім під час вчинення процесуальних дій тощо. Визначено процесуальні підстави експертної ініціативи. Запропоновано виокремлювати зовнішню та внутрішню форми ініціативної діяльності судового експерта.

Ключові слова: судова експертиза, експертна ініціатива, кримінальне провадження, судовий експерт, учасники кримінального провадження.

REALIZATION OF THE RIGHT TO INITIATIVE IN CRIMINAL PROCEEDURE BY A FORENSIC EXPERT

Dmytro SHCHERBANIUK,

Postgraduate Student of Kharkiv National University of Internal Affairs

SUMMARY

The article deals with the issue of the right to an expert initiative in the system of rights and duties of forensic expert in criminal proceedings. It is emphasized that the realization of this right is possible with the help of his other rights, in particular, to get acquainted with the materials of the case, to submit a petition, to be present during a procedural actions, etc. The are determined a procedural grounds of an expert initiative. The author offers to distinguish an external and internal forms of the initiative activity of a forensic expert.

Key words: forensic examination, expert initiative, criminal proceedings, forensic expert, participants in criminal proceedings.

REZUMAT

Articolul abordează problema de expert în drept spațiu la inițiativa unui sistem de drepturi și obligații de expert judiciar în cadrul procedurilor penale. Se subliniază faptul că punerea în aplicare a acestor drepturi este posibil cu alte drepturi sale, în special dosarele de caz, să prezinte o cerere de a fi prezenți în timpul procedurii de comision, etc. Baza procedurală de inițiativă de experți. O separa formele interne și externe ale inițiativei expertului judiciar.

Cuvinte cheie: criminalistica, proceduri penale inițiativă de experți, participanții experți juridice ale procedurilor penale.

Постановка проблеми. Невід'ємним аспектом функціонування правової держави є ефективна робота законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Така практика уявляється неможливою без звернення до сфери експертної діяльності для вирішення ряду питань у різних державних інституціях, таких як технічний захист інформації, енергозбереження, землевпорядкування, соціальна медицина, кримінальне провадження тощо. У сфері кримінального судочинства судові експертизи мають особливе значення, адже за допомогою цієї форми використання спеціальних знань нерідко вирішуються найбільш вагомі питання, що мають вирішальне доказове значення.

Допомога експерта на стадіях досудового розслідування і судового розгляду справи забезпечує їхню об'єктивність та повноту. Саме прогнозування розвитку ситуації в межах правового аналізу разом із висновком обізнаної особи з конкретної прикладної проблематики призводять до того ефекту, який дає змогу прийняти своєчасні та ефективні заходи для обрання правильної й обгрунтованої позиції сторін кримінального судочинства, отримання якісного доказу, яким обгрунтовується прийняття процесуального рішення [1, с. 214]. Тобто участь судового експерта у складному процесі розслідування злочинів

важко переоцінити за напрямом доказового значення та вихідного орієнтиру для побудови дієвої лінії державного обвинування.

Поряд із цим не варто забувати про особливості зазначеної форми використання спеціальних знань під час здійснення кримінального провадження, що полягають у чіткому дотриманні експертом норм чинного законодавства, а також використання у своїй практичній діяльності приписів і роз'яснень органів державної влади (закони, постанови, інструкції, методичні рекомендації та ін.). Загалом йдеться про коло повноважень, що є системою прав та обов'язків. Межі повноважень окреслюють їх зміст та об'єм і визначають компетенцію.

Вагоме місце у системі прав судового експерта займає право експерта, якщо це в інтересах з'ясування обставин, які мають значення для кримінального провадження, виходить за межі отриманого доручення про проведення експертизи і викласти у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, з приводу яких йому не були поставлені запитання (п. 4 ч. 3 ст. 69 КПК України). У процесуальній науці воно нерідко трактується як експертна ініціатива. Тому важливе теоретичне та практичне значення має з'ясування конкретних підстав і форм її реалізації

в контексті взаємозв'язку всіх визначених законом прав і обов'язків вказаного учасника кримінального провадження.

Стан дослідження. У криміналістичній літературі приділено певну увагу сутності й особливостям реалізації експертної ініціативи у кримінальному процесі. Зокрема, окремі аспекти цієї проблематики були предметом дослідження у працях В.В. Бірюкова, В.Г. Гончаренка, Г.І. Грамовича, А.В. Дудича, О.П. Гришиної, Н.І. Клименко, В.К. Лисиченка, С.Л. Мельник, А.Н. Петрухіної, І.В. Пирого, І.А. Петрової, О.Р. Росинської, М.В. Салтевського, І.Я. Фрідмана, М.Г. Щербаковського та інших науковців. Проте досі серед учених відсутня єдина позиція щодо підстав і форм реалізації права судового експерта на ініціативу.

Мета і завдання статті полягають у визначенні місця права судового експерта на ініціативу у кримінальному провадженні в системі його прав та обов'язків, а також правових підстав і форм реалізації експертної ініціативи в практичній діяльності.

Виклад основного матеріалу. У поглядах щодо компетенції судового експерта у науковців досі немає єдності думок [2, с. 88]. У криміналістичній літературі у характеристиці його прав та обов'язків іноді виділяють два поняття: наукова компетенція та процесуальна компетенція [3, с. 21].

Так, на думку Р.С. Белкіна, наукова компетенція експерта – це комплекс знань у галузі теорії, методики і практики експертизи певного роду, виду. Він розрізняв об'єктивну компетенцію як обсяг спеціальних знань, якими повинен володіти експерт, та суб'єктивну компетенцію як ступінь володіння конкретним експертом цими знаннями. Саме суб'єктивну компетенцію вчений називає компетентністю експерта, водночас вказує, що права та обов'язки експерта окреслено процесуальним законом, що й визначає його компетенцію [4, с. 264]. Разом зі спеціальними знаннями, наукову компетенцію експерта визначають і такі елементи, як: 1) досвід проведення певних досліджень та надання професійної допомоги учасникам процесу; 2) знання спеціальної (наукової) та методичної літератури, в якій висвітлено накопичений досвід експертної роботи; 3) знання та володіння різноманітними методиками досліджень [5, с. 130].

Відтак у даному контексті виправдано розглядати суб'єктивну складову частину становлення та розвитку наукової компетенції експерта. Суб'єктивний бік компетенції конкретної особи – це ступінь володіння теорією і методикою експертиз конкретного виду, підвиду. Він залежить від досвіду даної особи, її базової і спеціальної освіти, знання нею нових методів і методик. Крім цього, О.М. Зінін, Г.Г. Омелянюк та О.В. Пахомов зазначають, що вказані складові частини впливають на здатність розв'язувати поставлені питання, які стосуються предмета експертизи. Вказана сторона визначається рівнем його освіти і спеціальною підготовкою, а також досвідом роботи в даній галузі досліджень [3, с. 21], що прямо впливає на вибір ефективної експертної методики.

Зауважимо, що за теорією та практикою судової експертизи основні оціночні параметри ефективності зосереджені у: дієвості методики, що характеризується можливістю отримання достовірних результатів, визначення із достатньою точністю, з використанням щонайменшого обсягу об'єктів і витрат необхідного часу; достовірності отриманих результатів, тобто відповідності їх фактичним обставинам справи; точності результатів; мінімальному обсязі матеріалу, необхідного для проведення дослідження (кількість речовин, вихідних даних, зразків тощо); мінімальному часі, необхідному для проведення досліджень; збереженні речових доказів; мінімізації витрат матеріальних ресурсів [6, с. 154].

Разом це складна система упорядкованих характеристик судової експертизи чи експертного дослідження у вигляді раціонально використаних засобів, методів та прийомів, що спрямовані на досягнення аргументованого результату.

Щодо ж процесуальної складової частини компетенції експерта, Н.І. Клименко стверджує, що це коло його повноважень, наданих процесуальним законом [7, с. 21]. Так, нормами КПК України та Закону України «Про судову експертизу» передбачено таке коло прав судового експерта: 1) знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження; 2) заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи; 3) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження; 4) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання; 5) ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні; 6) одержати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом для надання пояснень чи показань, у разі, якщо проведення експертизи не є службовим обов'язком особи, яка залучена як експерт; 7) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом; 8) користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про судову експертизу» [8]; 9) подавати скарги на дії особи, у провадженні якої перебуває справа, якщо ці дії порушують права судового експерта; 10) проводити на договірних засадах експертні дослідження з питань, що становлять інтерес юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених законом [9].

Необхідно визнати, що експерт не може обійтися в процесі своєї роботи без оцінного критерію, без того, щоб не визначити свого ставлення до представлених матеріалів. Це підтверджується, зокрема, правом експерта знайомитися з матеріалами справи, що належать до предмета експертизи. Мета такого ознайомлення експерта – оцінка цих матеріалів на предмет їхньої достатності для вирішення поставлених питань. Тільки після такої оцінки експерт заявляє клопотання про надання додаткових матеріалів або присутності припровадженні слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій [10, с. 143]. Такого роду предметна інформація становитиме об'єкт судової експертизи.

Експерт, досліджуючи надані йому матеріали, у т. ч. і докази, висловлює своє ставлення до них, але в межах своєї наукової компетенції. Експерт не має права давати оцінку належності, допустимості і достовірності досліджених ним доказів. За всебічне, повне й об'єктивне дослідження відповідає експерт, а за справжність, повноту і якість матеріалів – особа, яка призначила експертизу [11, с. 57]. Це, насамперед, зумовлено механізмом побудови доказової бази в рамках кримінального провадження, що побудований на згаданих принципах належності, допустимості та достовірності. Як приклад, за необхідності додатково надати експертів експериментальні зразки почерку підозрюваного з метою забезпечення проведення почеркознавчої експертизи саме слідчий органу досудового розслідування ініціює процедуру отримання зразків для експертизи, інколи із залученням спеціаліста за відповідним напрямом володіння спеціальними знаннями. Тобто одна дія є прямо похідною від іншої.

Як зазначалося, право на експертну ініціативу окремо визначено у п. 4 ч. 3 ст. 69 КПК України. Проте його реалізація у кримінальному провадженні тісно пов'язана з ін-

шими вищевказаними правами судового експерта. У зв'язку з цим В.М. Тертишник цілком справедливо зауважує, що право проявити експертну ініціативу є важливою гарантією повноти і всебічності дослідження всіх обставин справи [12, с. 115]. Зі змісту процесуального закону можна побачити, що експертну ініціативу законодавець розглядає лише в площині окремого права судового експерта. Проте залишається до кінця незрозумілим, за яких умов та об'єктивних обставин може бути реалізована така прерогатива суб'єкта кримінального провадження та у якій формі – усному сповіщенні, запиті чи клопотанні.

Уявляється, що сутністю експертної ініціативи є обґрунтована та допустима можливість особи, яка володіє спеціальними знаннями, дещо вийти за межі постановлених питань, що є предметом експертного дослідження. Наприклад, за допомогою спеціальних знань встановити важливі факти, що мають значення для кримінального провадження. У зв'язку з цим важливе значення має чітке розуміння предмета експертизи. Проте з цього питання єдності серед науковців немає.

Так, одні автори вважають, що предметом експертизи є будь-яке питання, на яке може відповісти дана наука, мистецтво або ремесло, якщо слідчий або суд визнав, що ці питання мають безпосередній причинний зв'язок з основними обставинами, що підлягають встановленню; крім того, факти, для встановлення яких ставляться питання, повинні бути визнані такими, що підлягають доказуванню і потребують такого доказу, як експертиза [13, с. 8; 14, с. 42–43; 8, с. 130].

О.Р. Шляхов розумів під предметом експертизи фактичні дані (факти, обставини), встановлені експертами на основі спеціальних наукових пізнань і досліджень матеріалів кримінального провадження або цивільної справи [16, с. 7]. Такої ж позиції дотримується О.Р. Россинська, яка зазначає, що предмет судової експертизи складають фактичні дані (обставини справи), досліджувані та встановлювані під час розслідування чи судового розгляду кримінальної або цивільної справи на основі спеціальних пізнань у галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла [17, с. 6].

Розбіжності поглядів є очевидними. На нашу думку, на процес формування предмета експертного дослідження безпосередньо впливають питання, що знаходять своє відображення у тій чи іншій галузі науки. Проте зазначений фактор не може бути вирішальним та остаточним, оскільки він нівелює самостійність особи, яка володіє відповідними спеціальними знаннями. Це зумовлено механізмом та процесуальною формою, у якій призначається судова експертиза в межах кримінального провадження – винесенням стороною відповідного клопотання, а слідчим суддею – ухвали (ст. 244 КПК України).

І.Л. Петрухін з цього приводу зазначав, що така процесуальна дія має місце тоді, коли слідчий володіє доказовим матеріалом, який є достатнім для того, щоб на підставі його дослідження судовий експерт міг зробити висновок із приводу спеціальних питань, які виникли у ході здійснення кримінального провадження [18, с. 191]. Відповідно, коло питань, які необхідно вирішити, формуються стороною кримінального провадження, що не виключає наявності суб'єктивного (людського) фактору. У зв'язку з цим нечітке або неточне формулювання питань створює зайві проблеми у підготовці висновку та стимулює судового експерта проявити власну ініціативу щодо зміни формулювань, яка потім може бути піддана критиці на стадії судового розгляду справи [19, с. 121].

З огляду на це впливає, що окреслені завдання у вигляді запитань інколи мають лише координаційний характер у контексті проведення судової експертизи, в той час як встановлювані судовим експертом фактичні дані й будуть виступати предметом дослідження.

У таких випадках експерт має право вказати зі своєї ініціативи на ті обставини, про які йому не були поставлені питання, але з дотриманням таких вимог: 1) якщо ці обставини виявлені на підставі використання своїх спеціальних пізнань і не виходять за межі компетенції експерта; 2) якщо вони виявлені під час експертного дослідження і впливають з нього; 3) якщо вони мають значення для обставин, встановлених експертом під час свого дослідження і безпосередньо з ними пов'язані, тобто розкривають, доповнюють, уточнюють обставини, що складають предмет даної експертизи; 4) якщо через наявність об'єктивних причин експерт не зміг проконсультуватися зі слідчим і судом із приводу необхідності включення даних відомостей про ці обставини до свого висновку [10, с. 145].

Загалом форми виявлення експертної ініціативи як складової частини прав судового експерта у спеціальній літературі поки що залишаються без належної уваги. У наукових колах виділяють таку форму ініціативної діяльності експерта, як надання клопотання у усній чи письмовій формі. Змістове навантаження клопотання різниться за своїм цільовим призначенням й може бути спрямоване на: 1) надання додаткових матеріалів, інформації про умови зберігання, транспортування, експлуатації об'єктів, які досліджуються; 2) надання даних про технологію їх виробництва; 3) участь у процесуальних діях та необхідність ставити питання, які стосуються предмета судової експертизи; 4) необхідність проведення за участю експерта конкретних слідчих (розшукових) дій; 5) запрошення слідчого органу досудового розслідування прийняти участь у проведенні експертизи [20, с. 42].

Пропонуємо проаналізувати складові частини наведеної системи з метою встановлення не лише можливості самостійності та незалежності спеціально обізнаної особи в ході здійснення дослідження, а й виокремлення процесуальних підстав експертної ініціативи для забезпечення його повноти, всебічності та об'єктивності.

Так, клопотання судового експерта про надання додаткових матеріалів, інформації про умови зберігання, транспортування, експлуатації об'єктів, які досліджуються, як правило, є результатом признання експертизи в стислі строки. Це, насамперед, створює несприятливі умови для організації досудового розслідування злочину та призводить до: поверхневого дослідження матеріалів кримінального провадження; неповного виокремлення обставин, що підлягають з'ясуванню; неточного формулювання предмета дослідження і т. п. Відтак процес підготовки до призначення судової експертизи чи експертного дослідження раціонально організувати за участю спеціаліста, що володіє спеціальними знаннями у відповідній галузі науки.

Окреслений фактор лише вкотре доводить твердження, що якість експертизи передусім залежить від повноти й достовірності матеріалів, поданих на експертизу. І право вимагати додаткових матеріалів слугує забезпеченню експерта всіма необхідними даними для проведення повного і всебічного дослідження. Право ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета експертизи, обмежує доступ експерта до інших матеріалів, тим самим запобігаючи формуванню суб'єктивного ставлення до обставин події чи її учасників, яке може негативно вплинути на результат експертизи [21, с. 167].

Дещо іншого результату в аспекті суб'єктивного ставлення до окремих учасників кримінального провадження можливо досягти за умов реалізації клопотання про участь експерта у процесуальних діях та за необхідності задавати питання, які відносяться до предмету судової експертизи. Проте в цьому контексті нас цікавлять лише причини та підстави реалізації такого права судового експерта.

Так, на основі аналізу матеріалів слідчої та судової практики, у Постанові Пленуму Верховного суду

України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» від 30 травня 1997 р. № 8, звертається увага на те, що у разі перевірки та оцінки висновку експерта, суд, крім іншого, повинен з'ясувати достатність наданих експертові об'єктів дослідження, а також повноту відповідей на порушені питання та їх відповідність іншим фактичним даним [22, с. 27]. Зазначений аспект оцінки висновку експерта через призму відсутності роз'яснювальних розмов слідчого органу досудового розслідування з працівником експертної установи щодо особливостей підготовки і призначення судової експертизи, зокрема непоінформованості про окремі об'єкти дослідження, повинен сприяти отриманню судовим експертом важливих даних про обставини кримінального правопорушення у вигляді змістовного наповнення окремих слідчих (розшукових) дій.

Відзначимо, що технологічний процес проведення судової експертизи чи експертного дослідження відзначається набором взаємопов'язаних між собою дій та розрахунків, що передбачає дотримання експертом положень ряду нормативно-правових актів, методичних рекомендацій та спеціальних джерел. На практиці нерідко виникає необхідність розширення інформаційних джерел щодо процесу створення та (або) введення в експлуатацію об'єкта дослідження, отримання інформації про його додаткові параметри. Йдеться про надання даних про технологію виробництва об'єктів, які досліджуються. Такого роду дані повинні розглядатися як самостійний ресурс інформації для фахівців та забезпечуватися особою, що доручила проведення експертизи, у встановленому законодавством порядку.

Окрім цього, законодавець зазначає, що висновок експерта складається з обов'язковим зазначенням його реквізитів (найменування документа, дати та номера складання висновку), категорії експертизи (додаткова, повторна, комісійна, комплексна), виду експертизи (за галуззю знань) та трьох частин: вступної (вступ), дослідницької (дослідження) та заключної (висновки). У вступній частині висновку експерта в обов'язковому порядку зазначаються питання, які вирішуються експертом у порядку експертної ініціативи (якщо таке розглядалося) [23] та обставини, які мають значення для надання висновку (експертна ініціатива), з обов'язковим зазначенням джерела їх отримання [24].

Як приклад, у процесі проведення судової експертизи на взутті підозрюваних експерт виявив мікрочастки текстильних волокон, що мають загальну групову належність з усіма видами волокон, з яких виготовлено тканину одягу потерпілого [25, с. 16–17]. Це означає, що експерт, якого залучено з ініціативи слідчого для проведення трасологічної експертизи, повинен розширити експертне завдання такого роду дослідження та, окрім цього, застосувати відповідні методики та галузеві стандарти. Тобто йдеться про прийняття самостійного рішення про вилучення мікрочасток (волокон одягу) з підшви взуття підозрюваного, що прямо належить до процесу збирання слідів злочинної діяльності – речових доказів. Такі дії, в свою чергу, виходять за межі права судового експерта на проведення за його участю конкретних слідчих (розшукових) дій або запросити слідчого органу досудового розслідування прийняти участь у проведенні експертизи.

Отже, експертиза має дві сторони: правову і гносеологічну, які, у свою чергу, будуються також за певними правилами і структурами. З цією метою законодавець і не надає право експерту проводити самостійно будь-які дії у межах кримінального провадження зі збору доказів на інших матеріалів для дослідження, що суттєво його відрізняє від спеціаліста. З іншого боку, це свідчення того,

що експерт не може повністю бути незалежним суб'єктом [26, с. 187].

У цьому контексті варто погодитися з позицією В.Д. Арсенєва і В.Г. Заблоцького. Науковці вказують на те, що у певних випадках експерт усе-таки є суб'єктом збирання доказів. Найбільш наочно діяльність експерта щодо збору доказів проявляється у дослідженнях, до додаткових об'єктів яких належать мікрочастки. Завданням такого дослідження є виявлення мікрочастинок однієї речовини на поверхні іншої. Виявлені мікрочастинки, через те, що не є частиною досліджуваного об'єкта, є самостійними речовими доказами, що вказують на взаємодію двох об'єктів [27, с. 61].

Таким чином, вважаємо, що в окремих випадках експертна ініціатива може розглядатися як процес самостійного виявлення та вилучення експертом речових доказів, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні. Знову ж таки, доцільно зауважити про необхідність відображення такого роду самостійності й незалежності судового експерта в предметній (документальній) формі, як то інформаційний лист – клопотання. Останній повинен містити вичерпну інформацію про доцільність та ризики збирання матеріалу для експертного дослідження. Адресатом ж такого клопотання виступатиме особа або орган, який ініціював залучення експерта.

Висновки. Викладені вище обставини дозволяють нам виокремити такі процесуальні підстави експертної ініціативи в ході проведення судової експертизи у кримінальному провадженні: недостатній обсяг завдань експертного дослідження у зв'язку з відсутністю вихідних даних як наслідок поверхневого, інколи навіть шаблонного проведення різних слідчих (розшукових) дій (огляду місця події, огляду предметів та документів, слідчого експерименту та ін.); недостатня обізнаність особи, яка провадить досудове розслідування чи здійснює судовий розгляд справи, у сфері науки і науково-технічної діяльності, що тягне за собою некоректний вибір виду (підвиду) та адресата реалізації експертизи; неправильне або неточне формулювання завдань експертного дослідження через призму недотримання положень нормативно-правових актів у зазначеній сфері службової діяльності (наприклад, чинних інструкцій про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та науково-методичних рекомендацій із питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень); недостатня взаємодія органів досудового розслідування із закладами, установами та організаціями у сфері проведення судових експертиз та експертних досліджень (відсутність спільних заходів координаційного та роз'яснювального характеру, непоінформованість про об'єкти дослідження тощо).

На нашу думку, конкретні форми ініціативної діяльності експерта в напрямку забезпечення всебічності дослідження умовно можна поділити на зовнішні та внутрішні залежно від формату отримання інформації, необхідної для її реалізації. Зовнішній рівень притаманний саме клопотанню, яке проявляється у вигляді вичерпної інформації про доцільність та ризики збирання матеріалу для експертного дослідження, необхідності отримання додаткової інформації через зміст окремих слідчих (розшукових) дій, ознайомлення з іншими матеріалами кримінального провадження тощо.

Водночас внутрішній рівень експертної ініціативи проявляється у прийнятті обґрунтованого рішення щодо самостійного уточнення предметної області судової експертизи чи експертного дослідження з метою встановлення фактів причетності підозрюваного до вчиненого кримінального правопорушення та інших вагомих для кримінального провадження обставин.

Список використаної літератури:

1. Гора І.В. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 209–214.
2. Легких К.В. Загальнонаукові та процесуальні питання проведення судової правової експертизи в судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук 12.00.09; Академія адвокатури України. К., 2009. 207 с.
3. Зинин А.М., Омелянюк Г.Г., Пахомов А.В. Введение в судебную экспертизу. М.: Изд-во Московского психолого-социального ин-та; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2002. 240 с.
4. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. М.: Изд-во БЕК, 1997. 342 с.
5. Любарский М.Г., Дрейден В.Г. Содержание понятия «Компетенция эксперта». Судебная экспертиза: V Сборник проблемных научных работ по судебной экспертизе Л.: Медицина, Ленинградское отделение, 1977. С. 127–133.
6. Сімакова-Сфремян Е.Б., Дереча Л.М. Про критерії оцінювання методик проведення судових експертиз в Україні. Теорія та практика судової експертизи та криміналістики. Х.: Право, 2010. Вип. 10. С. 151–161.
7. Клименко Н.І. Судова експертологія. Курс лекцій: навч. посіб. К.: Ін Юре, 2007. 528 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 12 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
9. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
10. Ревака В.М. Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого. Х., 2006. 197 с.
11. Клименко Н.І. Зміни в правовому регулюванні судово-експертної діяльності. Криміналістичний вісник. 2005. № 1. С. 56–60.
12. Тертишник В.М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі. Дніпропетровськ: Юрид. акад. МВС України, Арт-Прес, 2002. 432 с.
13. Арсеньев В.Д. Соотношение понятий предмета и объекта судебной экспертизы. Проблемы теории судебной экспертизы сборник научных трудов. М. ВНИИСЭ, 1980. Вып. 44. С. 3–24.
14. Надгорный Г.М. Предмет судебно-экспертной отрасли знаний и предмет судебной экспертизы. Криминалистика и судебная экспертиза: Республиканский межведомственный сборник научных и научно-методических работ. К.: Редакционно-издательский отдел МВД УССР, 1976. Вып. 13. С. 37–43.
15. Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: монографія. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. 196 с.
16. Шляхов А.Р. Судебная экспертиза и правосудие. М.: Знание, 1981. 64 с.
17. Россинская Е.Р. Судебная экспертиза в уголовном, гражданском, арбитражном процессе. М.: Право и закон, 1996. 224 с.
18. Петрухин И.Л. Экспертиза как средство доказывания в советском уголовном процессе. М.: Юридическая литература, 1964. 266 с.
19. Дорошенко О.Ф. Судова експертиза як засіб доказування при розгляді цивільних справ щодо порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03; Національна академія внутрішніх справ України. К., 2007. 207 с.
20. Атанесян А.А. Опыт профилактической работы Армянской НИЛСЭ. Правовые, организационные и методические проблемы профилактической деятельности учреждений судебной экспертизы: материалы Всесоюзной науч.-практич. конф., Баку, 9–10 октября 1986 г. Баку, 1986. С. 41–43.
21. Дусик А.В. Провадження у справах про порушення митних правил: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Х., 2006. 204 с.
22. Постанова Пленуму Верховного Суду України №8 від 30 травня 1997 р. «Про судову експертизу в кримінальних та цивільних справах». Судові експертизи в Україні: Зб. нормат. актів. К.: Юрінком Інтер, 2002. С. 23–29.
23. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
24. Про затвердження Інструкції про порядок проведення судових експертиз та експертних досліджень паспортних документів Головним експертно-криміналістичним центром Державної прикордонної служби України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 18 листопада 2013 р. № 1109. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z2086-13>.
25. Бахин В.П., Билечук П.Д., Кузмичев В.С., Филиппова М.А. Тактические приёмы раскрытия преступлений. К.: РИО МВД Украины, 1991. 160 с.
26. Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблем використання спеціальних знань у досудовому слідстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Національна академія внутрішніх справ України. К., 2002. 228 с.
27. Арсеньев В.Д., Заблоцкий В.Г. Использование специальных знаний при установлении фактических обстоятельств уголовного дела. Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1986. 152 с.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Щербанюк Дмитро Володимирович – аспірант кафедри криміналістики та судової експертології Харківського національного університету внутрішніх справ

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Shcherbaniuk Dmytro Volodymyrovych – Postgraduate Student of Kharkiv National University of Internal Affairs

dimmda@ukr.net